

LEÁNYVÁRI LEVELEK

HERCEG JÁNOS

Adán, Szarvas Gábor szülővárosában, a nyelvművelő egyesület közgyűlésén, megfontolt szakemberek és tudós professzorok után egyszer csak felment az emelvényre egy egyszerű, nehézkes járású, korosabb falusi ember. Engedelmet kért, hogy ő azzal a hat elemi osztályával mégis néhány szót bátorkodik szólni a tanult embereknek ehhez a gyülekezetéhez. Elmondta, hogy tudatában van csiszolatlanságának, s nem is óhajtana ő egyebet, csupán a búzamezők üzenetét átadni, s mindenkit biztosítani róla, hogy a magyar nép megőrzi legdrágább kincsünket, anyanyelvünket.

De már ahogy felment súlyos lépteivel a mikrofonhoz és megszólalt, nem is tájszólással, hiszen az mifelénk elég ritka, hanem csupán azzal a csöppnyi mellékizével a magyar nyelvnek, ahogy faluhelyen beszélnek, egyszerre friss, azt kell mondanom, mert nem félek a frázistól: vadvirágillatú levegővel telt meg a terem, s ennek a magyar kultúrparlamentnek minden résztvevője bizakodóan nézett rá.

Most, hogy erről az epizódról beszámolok, vissza kell adnom a szavak eredeti értelmét, s figyelmeztetni az olvasót, hogy a „búzamezők üzenete” itt nem volt olcsó és hivalkodó népieskedés, ahogy a kalendáriumokban és a képviselői felköszöntőkben azzá vált az idők folyamán. A hatalmas taps is őszinte volt, hiányzott belőle az elnéző és annál hangosabb vállveregetése az úri hallgatóságnak, amikor a jó szándékú atyafi dadogva és pironkodva leteszi a garast. Ez a parasztember csöppet sem volt zavarban, tudta, hogy hol van, s tudta, hogy mit kell mondania. Azt hiszem, mindannyiunknál biztosabb volt abban, amit mondott.

Kétségtelen ugyanis, hogy nyelvünket a legtovább csakugyan a falu népe fogja megőrizni. A legkevesebb veszélynek ott van kitéve a magyar nyelv, minthogy a falu határán megtörnek a hatások, főleg ami a nyelvet illeti. Amit felvesznek mégis, azt úgy beolvasztják a magyar nyelvbe, hogy az eredete már meg sem igen látszik. Eddig erre tanított a történelem, s a távoli és közelebbi példák sokasága. Kórógyé és Szentlászlóé, például, amelyeknek népe hosszú századokon át tudott szembeszállni minden szlávostító törekvéssel. S mivel reformátusok voltak, még Srossmayert is túléltek abban a horvát tengerben.

Igen, de Rétfalu már beszakadt Eszékbe, Haraszi ugyancsak az elidegenedés útjára lépett. A nagy társadalmi átalakulás, amikor a paraszt már nem marad meg nemzedékeken át és mindenáron a földjén, mert

ott látta viszonylag a legnagyobb biztonságot, hanem városokba húzódik, az alkalmazkodási készséggel együtt az önkéntes asszimilációnak is utat nyitott. Védett hely addig volt a falu, amíg a világtól elzárkózva — és elzárva! — magára hagyatva élt, s csak lassan változó életformájával együtt vitte tovább a hagyományokat és mindazt, ami azzal együtt járt. Nyelvét is így őrizte meg, csaknem érintetlenül.

Hát ezek szerint akkor mégse lenne biztosíték, amit pedig ez a komoly magyar a búzamezők üzenetével oly szépen elmondott? Hát már a falu népében se bízhatunk? Pedig az itteni magyarságnak, azt hiszem kétharmada falun él. Csakhogy a primitív életforma ott is szűnőben van, s a nagyvilág vonzása a falut se kerülte el. A kivándorlás üteme erősödik, s így ez a kétharmados arányszám se marad majd meg sokáig.

Mégis a falu az az ősforrás, amelytől elindultunk, s ahova visszatérünk. A nemzeti kóhéziós erők mindig is ott lesznek a leghatározottabban. Talán épp azért, mert az a hat-nyolcszáz szó, amivel faluhelyen magukat kifejezik, annyi mindent hord magában, mint semmilyen irodalmi nyelv sokkal nagyobb szókincse.

A falu a nyelv szellemét őrzi: történelem, népköltészet, mítosz egyként érezhető, ahogy a szavakból mondatok lesznek, s nem is annyira a szabályaiban, — amelyek egyébként éppoly szigorúak, mint az irodalmi nyelv! —, sokkal inkább a fordulataiban és alakjában látszik sokszor gazdagabbnak, árnyaltabbnak s kifejezőbbnek, hogy ízésségéről ne is beszéljünk. Ez az, amit Vuk Karadžić oly zseniálisan megérezett! Hogy mi lett volna a szerb nyelvből, az irodalomból, ha nincs ez az autodidakta parasztfiú, aki szembeszállt a papok és írástudók, az iskolázott és művelt emberek önteltségével, hogy az önkényesen és a teljes nyelvi anarchia zűrzavarában, a minden pap és literátor tollán más-képpen alakuló, s lassan már sterillé vált nyelvet elvesse, és az élő beszédet, a „pásztorok és marhahajcsárok” nyelvét fogadtassa el a délszlávokkal, azt most már nehéz lenne megmondani. Tény viszont, hogy ennek az élő beszédből átvett irodalmi nyelvnek messzemenő politikai következményei is voltak. Ezáltal lettek szorosabbak a kapcsolatok törzsek és nemzetségek, szétszórt zadrugák és a török kitakarodása után magára talált, s birtokán megült népcsoportok között. Ez volt a népi öntudatosodás nemzeti változata, ez volt az az egységes és szilárd alap, amelyen aztán szerbek és horvátok vezető emberei felhúzhatták közös jövőjük hatalmas épületét. Persze, ehhez a kor is kedvezett, a tizenkilencedik század nemzeti romantikája. Viszont az is igaz, hogy nem minden népnek volt hajlandó kedvezni. A magyaroknak, sajnos, nem.

S hogy mégis bízni kell a falu népében, még így: nemzetiségi helyzetben is, sőt főleg ebben, arra nézve falu és város nyugat-európai viszonya bátorít fel. Mert amíg nálunk a falu indul el a város felé, ott a fejlődésnek ezen a fokán már rég túljutottak a népek. A városok hovatovább már csak munkahelyek maradnak, lakni azonban már falura megy a nyugati ember, néha száz kilométer távolságra is a munkahelyétől.

Nem volt hát jelkép csupán az ősforrás, a falu, amelyhez visszatérünk. Higgyünk a búzamezők üzenetében, s abban a kettősségben,

amelyben nép és értelmiség találkozása a haladásnak és maradásnak teremtette meg az egyensúlyát Szarvas Gábor és a magyar nyelv ünnepe-
pén.

*

Félek, hogy valaki még majd fennakad a meghatározáson: magyar kultúrparlament. Nem tehetek róla, én annak láttam. Népünk szellemi vezetői voltak ott, távoli magyar tanyacsoportokból éppúgy, mint az egyetem, az irodalom és a közélet megannyi testülete nevében.

S ezt érezhette R. is, amikor drámai vallomását izgalmas metamorfózisáról éppen itt tette meg. Hol mondta volna el, ha nem itt, hogy az emberi és politikai tisztesség, a szocialista következetesség és a honpolgári hűség útján érkezett ide, ahova nem uralkodni jönnek, hanem szolgálni: a magyar nyelv egyenjogúságának küzdelméhez!

Én láttam őt húsz év előtt magyar diákok között türelmetlenül és idegesen szólamok mögé menekülni hasztalan, s nekem ő akkor éppoly idegen volt, mint a diákoknak, akik azóta felelős helyeken és megfelelő politikai öntudattal már egy jóval szabadabb világot segítenek kialakítani.

Pedig a türelmetlenség, úgy látszik, csak megtévesztő látszat volt, s ő már akkor igyekezett lépést tartani, talán épp e fiatalokkal, akik már akkor sem tudták elképzelni a szocialista szabadságot és egyenjogúságot a népükhöz és nyelvükhöz való ragaszkodás nélkül.

De nem mindjárt értettem meg, mit is akar ezzel a merőben személyes vallomással. Hátrafordultam Zs.-hez, s azt mondtam, kicsit disszonánsnak találok a feltárukozás hangját ennek a gyülekezetnek filológiai napirendjében. Pedig csak a vendégek, a szakemberek hallgathatták értetlen közönnyel, amit mondott. De azok különben sem igen értették, hogy miről is van itt szó. Más környezetben, más viszonyok között a feladatuk is más, mint akárcsak az itteni tanyai tanítóé, aki talán utolsónak szólítja fel, még csak nem is közvetlenül, hűségre és ragaszkodásra nyelvéhez és nemzetiségéhez a magyar kisdíákot, tisztán talán meg sem értve a költői sugallatot, de érezve és vele együtt vallva:

Mit bánom én mint mondja más
nékem csobolyócsobbanás

Így kellett megértenem — s értette meg nyilván más is! —, hogy a nyelv jogi státuszának kérdését ismételten felvetették éppen itt, amikor pedig sokkal egyszerűbb és megnyugtatóbb lett volna tisztán lingvisztikai szabályok között maradni, s a purizmust is éppen csak annyira vállalni, hogy senkinek se jusson eszébe holmi nemzeti romantika veszedelmét érezni esetleg.

„Vezető embereket” mondtam az imént? Igen, én nemcsak a politikai előljárókat tartom vezetőknak. Nemzetiségi viszonyok között a szellemi emberek is vezetői népüknek. Sőt választottak és küldöttek, megbízottak és képviselők is tudnak lenni, amint ez Adán bebizonyosodott.

*

Az Adai Napok tulajdonképpen már véget értek. A holnapi közgyűlés a vendégeknek alig érdekes már. Az utolsó előadó a terminológia kérdéseivel foglalkozó tanulmányából olvas fel részleteket, s amikor lejön az emelvényről, én is körülnézek: ki vihetne délután haza?

De akkor a vendégek közül felmegy valaki, fiatal ügybuzgó magyarországi nyelvész, s egy lelkes összefoglalóban ad kifejezést örömeinek, hogy itt ilyen szép munkát végeznek. Neki minden nagyon tetszett, csak Zs. pesszimizmusát nem helyesli. „Meggongatja a halálharangot a magyar nyelv felett, amire pedig aligha lehet ok mindazok után, ami itt elhangzott!”

A felszólalás csupa jóindulat és elismerés. Más viszonyok között, más környezetben ez is csak kedves udvariasságként hatna, ez a biztatás, hogy nincsen semmi baj, csak így tovább. Engem azonban megdöbbsent ez a szakmai egyoldalúság. Hátrafordulok Zs. felé, és ahogy összenézünk, nem nehéz kitalálnom, hogy pontosan azt érzi, amit én.

Senki se volt a teremben, aki megütközött volna a minden politikától mentes, igazán lingvisztikai és talán csak purizmusában térhez és időhöz kötött értekezés elégikus befejezésén. Mert az itteniek között senki se volt, akiből nem szakadt volna fel százszor is talán, bizakodásban is a csendes lemondás sóhaja. Hát Zs., aki tizenöt éven át végezte a szinte reménytelennek látszó munkát, a magyar nyelv pallérozását anélkül, hogy érdeme szerint megbecsülték volna, legalább azok, akiknek a kéziratait esztendőnkön át tisztába tette, s akiket naponta igyekszik a világos és értelmes magyar fogalmazás titkaira megtanítani, hát éppen ő legyen boldog és megelégedett? Éppen őbelőle hiányozzék az egész magyar irodalmat végigkísérő finitizmus hangulata?! Miért? Kosztolányiban nem volt meg ez a fáradt lemondás, a romlás feletti kesergés, amikor újra meg újra síkraszállt a magyar nyelvtisztaság ügyéért, s holtáig harcolt érte?!

Bele kell törődnünk, hogy vannak dolgok, sőt helyzetek és állapotok, amelyeket kívülről nem lehet megítélni. És itt nemcsak politikai határokra gondolok, nyelvi válaszfalakra is. De mind a kettő magában hordja a teljes illetéktelenséget, ha igazságot kellene tenni.

Persze, én is túlzásba estem, amikor azt mondtam az imént, hogy Zs. senkitől se kapott köszönetet. Talán csak nem becsültük eléggé. Most viszont épp ott, Adán ő részesült elsőnek a legszebb elismerésben, amikor átnyújtották neki a Szarvas Gábor Díjat. S vannak tanítványai, akik féltve és szeretve fogják körül, s önfeláldozó munkájának eredménye meglátszik az itteni magyar sajtó igazán szép fejlődésén.

S hogy gyakori keserűségünket és lemondó sóhajainkat az Adai Napok egészséges közérzete egy időre mégiscsak eloszlatja, részben az ő érdeme is, és mindazoké, akik vele együtt ezt a nagy és szép munkát végzik.